

Misao o kvaziideološkoj funkciji balade u okviru obiteljske društvene jedinice stoji u pozadini glavnih analitičkih poglavlja *Klevete i kletve*, kojih se zadaća sastoji u razvrstavanju tipičnih baladnih zapleta. Autorica razlikuje četiri vrste zapleta, od kojih svaki prikazuje na mnoštvu primjera, što njezine diobe čini zornima i uvjerljivima. Zaključak knjige, kojem prethodi analiza aktancijalne strukture baladne priče, spaja misao o korektivnoj funkciji balade s rezultatima tipologije zapletâ.

U metodološkom pogledu knjigu Simone Delić obilježava pluralizam i duboko pamćenje. Njezine spoznaje služe se i jezikom današnjih teorija, ali je za njih još uvijek mjerodavna i starija stručna literatura. Tako aktancijalnoj shemi baladnoga zapleta kumuje Greimas, a polazna misao knjige ima, kako smo vidjeli, doticaja s Lüthijevim familijarizmom. Štoviše, na pojedina poglavlja pada i duga sjena Jollesovih kratkih oblika. To obilje metodoloških poticaja ima, uz mnoge prednosti, i gdje koji nedostatak. Na mjestima gdje se primjene teorema poteklih iz različitih slojeva arheologije znanja zgušnjavaju, čitateljski se prolaz kroz knjigu donekle usporava, kao hod kroz gustiš, a zrcaljenje materijala u različitim stručnim jezicima uzrokuje časovite lomove perspektive. Ipak, mislim da tematski kontinuitet knjige nije time ozbiljnije narušen.

Posebna je vrijednost *Klevete i kletve* što se u njoj hrvatski tradicijski materijal uvijek promatra u širem kontekstu. Taj je kontekst dvojak. Jedan njegov sloj tvore strane folklorne balade, koje autorica vrlo dobro poznaje, a drugi znanstvene generalizacije o tipovima usmenih balada i motivski indeksi. Dapače, knjizi je dodan i apendiks u kojem se ženske pjesme iz Matičinih knjiga razvrstavaju u skladu sa standardima svjetske folkloristike. Taj se apendiks ne poklapa s autoričinim vlastitim diobama, ali ima vrijednost sam za sebe, a i uvjet je da se za hrvatske balade zainteresira stručnjak iz stranoga svijeta.

I, na kraju balade, zaključio bih da je Simona Delić u svojoj nevelikoj knjizi obavila velik i složen posao. Bez pretjerivanja se može reći da njezino istraživanje uspostavlja hrvatsku usmenu baladu kao stručnu temu. Pjesme, doduše, kojima se ona bavi prikupljene su i objavljene prije mnogo desetljeća, ali su u kulturnom pamćenju naše književne republike žive pod netipičnim imenom "ženskih pjesama", koje ih donekle osamljuje u njihovu nadnacionalnom kontekstu. U *Kleveti i kletvi* prepoznata je, uz oslon na pojam balade, i zanimljivo opisana njihova vrstovna srodnost.

Zoran KRAVAR

Od pozitivističkog podsmijeha do bezrezervnog oduševljenja — tim bi se lukom mogla opisati promjena percepcije ove teme u samo nekoliko proteklih desetljeća. Dok je u prošlosti ugled znanstvenika mogao biti doveden u pitanje zbog bizarnosti materije, u eri religijskog eklekticizma rezultati njegova istraživanja mogu se izgubiti u moru knjiga slična naslova i daleko neozbiljnijeg pristupa. U primjeru knjige Zorana Čiče bila bi to šteta jer je riječ o djelu koje može zadovoljiti i stručnu i popularnu znatiželju. Kako je razvidno iz prvog dijela knjige, vrsnih preteča u ovom području istraživanja nije bilo mnogo te, ako izuzmemo one već klasične autore poput Mircea Eliadea, većina je priloga obilježena ili teološkom rigidnošću ili, u kasnijoj fazi, pomodnim liberalizmom. U tim uvodnim poglavljima autor nudi prikaz raznolikosti istraživačkog pristupa i interpretacija fenomena služeći se, kako sam kaže, u prvome redu radovima kulturnohistorijske prirode.

Zoran Čiča, Vilenica i vile-njak, Sudbina jednog pretkršćanskog kulta u doba progona vještica, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb 2002., 146 str. (Biblioteka Nova etnografija)

Naslovi poglavlja "Od buntovnice do profesionalnog medija" i "Poganka, žrtva, kazivačica" sažetak su percepcijske palete jednog fenomena i ilustracija njegove složenosti.

Iako je prvotna autorova namjera bila analiza etnografskih sadržaja u iskazima procesa protiv vještica, proučavanjem dostupne dokumentacije njegovo je istraživanje dobilo nove dimenzije. Kult vila, kategorija posrednika između ljudskog i vilinskog svijeta, tzv. *vilenica*, teološko-pravni pritisci i njihov utjecaj na pučka vjerovanja — sve to je postalo građom za temeljni dio ove knjige. Izložena je tu zanimljiva dinamika — tenzija i prožimanje pučke i tzv. učene kulture pod kojom se podrazumijeva interpretacijski monopol stoljećima rezerviran za službeni nauk katoličke crkve. I dok je u predreformacijskom razdoblju poganski element pučke kulture donekle toleriran, u onom kasnijem, u doba "zbijanja kršćanskih redova", gotovo su svi elementi te kulture podvrgnuti inkvizitorskoj revalorizaciji. Pučka kultura i pripadajuća joj kozmologija nisu mogle ostati u zoni moralne neutralnosti, već su nasilno poistovječene sa sotonističkom, tj. destruktivnom i protukršćanskom praksom. Iako dokumentacija kojom se služi autor nije bogata, ona pokazuje sve elemente ove zanimljive interakcije.

Što se tiče sadržaja samih predaja, ostaje otvoreno pitanje njihova porijekla. Duguju li ga ona hrvatskim prostorima ili su jednim dijelom preuzeta iz mitske baštine drugih naroda, pitanje je koje samo za sebe predstavlja novi istraživački pothvat. Činjenica je da su mnogi motivi poznati iz područja poredbenih religija i da uvelike podsjećaju na arhaičke mitske scenarije, kao što su elementi ekstatičkih kultova. Primjeri koje autor navodi su dovoljno rječit prilog: *vilenica* (posrednica) koja u djetinjstvu nestaje iz zajednice na neko vrijeme ukradena od vila, da bi potom zadobila moći kojima služi zajednici kao iscjeliteljica i posrednica dio je scenarija prepoznatljivog u iskazima o euroazijskim šamanima, pa i onima o suvremenim duhovnim učiteljima kao što je Sai Baba.

Uz pomoć priložene dokumentacije autor ilustrira žilavost pučke kulture koja odolijeva pritisku službene teologije, ali se i služi njezinim reelaboracijama. Tako se vilinsko biće pojavljuje u liku dominkanske redovnice. Utjecaj je — kako ističe autor — obostran. U oblikovanju teološke slike vještijeg šabata crkveni juristi i demonolozi nisu crpili inspiraciju iz Biblije, već iz postojećeg korpusa mitema i predaja. Stoga je pučka kultura "jezgra kristalizacije teološkog stereotipa", a u obrnutom procesu taj stereotip djeluje na pučku kulturu.

"Vilenica i vilenjak" je izvanredno izbalansiran rad. I pored zakučastih zahtjeva interdisciplinarnog pristupa bit će razumljiv i manje stručnoj čitateljskoj publici. Autorovo poznavanje materije daleko nadilazi opsege dostupne mu dokumentacije. Njegova nikad razmetljiva kompetencija vidljiva je u svakoj fusnoti. Područje njegova znanstvenog interesa popularno je, ali uglavnom nestručno obrađeno. Nadajmo se da će Zoran Čiča popuniti tu prazninu.

Belmondo MILIŠA

Marija Stanonik, Teoretični oris slovnstvene folklore, Založba ZRC, Ljubljana 2001., 448 str.

"Folkloristika? Ljudi se osupnu kad spomenem tu disciplinu" i "blijedo me gledaju kad govorim o folkloristici", navodi su iz članka koji su Barbara Henkes i Richard Johnson 2002. godine objavili u časopisu *Journal of Folklore Research* (2-3). Tim riječima Henkes i

Johnson u zajedničkom tekstu o susretištima i mimoilazištima folkloristike, povijesti i kulturalnih studija isповjedno sažimaju suvremenu akademsku recepciju folkloristike. Henkes i Johnson pišu o prilikama u Velikoj Britaniji i Nizozemskoj te o vlastitoj znanstvenoj praksi, no njihov je tekst iskustveno razumljiv i onkraj tih granica.